

Dansk fodboldshistorie 4

På tværs af Sundet – et komparativt blik på dansk og svensk fodbolds historie

David Holt Olsen

Formidlingsinspektør, Danmarks Industrimuseum

Allan B. Grønkjær

Freelancehistoriker

Publicerad på Internet,

www.idrottsforum.org/articles/olsen-gronkjaer/olsen-gronkjaer091216.html

(ISSN 1652-7224), 2009-12-16

Copyright © David Holt Olsen & Allan B. Grønkjær 2009. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Man tänker rätt gärna att de skandinaviska länderna, Danmark, Sverige och Norge, har en i långa stycken likartad historia och samtid. Till dels har sådana tankegångar sina rötter i geografisk närhet och ömsesidigt begripliga språk, samt att länderna under århundradena ibland har varit förenade på det ena eller andra sättet, två och två eller ibland, som under Kalmarunionen, alla tre. Och visst finns det många likheter, inte minst i kulturellt hänseende; så många, faktiskt, att det uppstod en rörelse under den senare delen av 1700-talet, på danskt initiativ, med det övergripande målet att skapa en varaktig vänskap mellan de tre länderna och deras folk. Idén om en gemensam statsbildning dog gradvis ut till följd av ländernas oförmåga att stötta varandra i krissituationer. Under första världskriget väcktes tanken på brödrafolkens gemensamma intressen på nytt, men nu i ett vidare, nordiskt perspektiv, och 1919-24 grundades Föreningarna Norden i de nordiska länderna. År 1952 formaliserades ett samarbete, först på parlamentsnivå i och med bildandet av Nordiska rådet 1952 och sedan på regeringsnivå med Nordiska ministerrådet 1971. Det nordiska samarbetet har dock förlopat avsevärt i betydelse i och med att först Danmark (redan 1973) och därefter Finland och Sverige blivit medlemmar i Europeiska unionen. Det ändrar inte på det faktum att det finns många och starka gemensamma drag och intressen i främst de tre skandinaviska länderna – och inte minst i den idrottsliga kontexten.

Man talar ofta om den nordiska idrottsmodellen, varvid man åsyftar dels idrottens organiseringsprinciper utifrån dess folkrörelsehistoria samt det system för statsstöd till idrotten som är typisk för framför allt Sverige, Norge och Danmark. I begreppet ligger också, menar Dansk Boldspil-Unions ordförande Allan Hansen i samband med att han tidigare i år blev invald i UEFAs styrelse på ett informellt nordiskt mandat, en socialt ansvarig sammanhållning mellan bredd och elit. Hur det är med den saken kan alltid diskuteras; det finns bredd och elit, men hur sammanhållna är de två egentligen? – I denna uppdatering avslutas vår serie om den danska fotbollens historia med den fjärde delen, en komparativ analys av fotbollens, och främst elitfotbollens, historia och aktuella läge i Danmark och Sverige. De tidigare delarna har behandlat dansk fotboll före 1980, dansk fotbolls självförståelse, samt amatörfotbollens död och kommersialiseringen av dansk fotboll efter 1980. David Holt Olsens och Allan B. Grønkjærs analys av dansk fotbollshistoria i de tre första delarna jämförs här med den svenska utvecklingen så som den beskrivits av de svenska fotbollshistorikerna Torbjörn Andersson, Christer Ericsson och Bill Sund. Det finns många likheter mellan de två grannländerna, naturligtvis, så många att skillnaderna är betydligt intressantare att fundera över, forska om, och inte sällan reta sig på. De skillnader som författarna särskilt behandlar i sin artikel handlar om fotbollens utveckling från amatörism till professionalism och kommersialism, och olikheterna är mycket intressanta, liksom de möjliga orsakerna till dem. – Olsen och Grønkjær kommer nu att bearbeta och vidareutveckla delar av sin danska fotbollshistorik och göra vissa kompletteringar, inför en publicering i bokform under 2009, på idrottsforum.orgs bokförlag.

Indledning

I denne fjerde og sidste artikel om dansk klubfodbolds historie ønsker vi at sammenligne udviklingen i henholdsvis dansk og svensk fodbold. Det bagvedliggende spørgsmål er, hvorfor betalt fodbold blev tilladt i Sverige i 1967, mens Danmark måtte vente endnu 11 år til 1978. Dernæst ønsker vi at finde mulige forklaringer på, hvorfor kommercialiseringen af fodbolden efterfølgende blev mere udtalt i Danmark end i Sverige. Umiddelbart er ligheden mellem fodboldens tidlige historie i Danmark og Sverige slående. Begge steder var det borgerlige kredse, der formede de sæt værdier og de normer, fodboldens videre færd kom til at følge. Torbjörn Andersson beskriver således i *Kung Fotboll*, at nogle hundrede personer forsøgte at styre udviklingen af den svenske fodbold gennem ideologiske og kulturelle værdier, der blev accepteret af såvel arbejderklassen, der udgjorde majoriteten af de aktive fodboldspillere, og tilskuere, samt samfundet generelt.

En stabil hegemonisk dominans eftersträvades med målet att föra fotbollen i hamn som ett manligt, klassöverskridande och sportsligt framgångsrikt nationellt projekt. (Andersson, 2002, 604)

Som i Danmark overtog fodboldens pionerer i Sverige den engelske gentleman-opfattelse af reglerne omkring fodboldspillet, herunder amatørreglerne. Ved at sammenligne udviklingen frem til 1967/1978 får vi mulighed for at skabe en forståelse for de sociale, kulturelle, politiske og økonomiske vilkår, som fodbold udviklede sig under i de to lande.

Historiografi

Der er ikke mange komparative analyser af skandinavisk fodbold. Dog udkom i 2009 Hallgeir Gammelsæters *The organization of professional football in Scandinavia*, som fokuserer på de organisatoriske forskelle mellem Norge, Sverige og Danmark. Denne artikel danner udgangspunkt for vores sammenligning af de organisatoriske forskelle mellem Danmark og Sverige (Gammelsæter, 2009).

Litteratur om svensk fodbolds udvikling er mere mangfoldig. Der skal ikke remses udtømmende op her, men fokuseres på de værker, som vi har udvalgt. Mere tilbundsgående historiografiske oversigter kan findes i Bill Sunds *Fotbollsindustrin* (Sund, 2008, 20-46) og Torbjörn Anderssons *Kung Fotboll* (Andersson, 2002, 23-25).

Til tiden op til 1950 anvender vi *Kung Fotboll* fra 2002 af Torbjörn Andersson. Her studeres samspillet mellem den borgerlige hegemoniske ideologi og kultur ”fra neden”:

Vad jag mer konkret studerar är alltså hur de dominerande grupperna försökte skapa ett sammanhållet meningssystem av alla de mer eller mindre utvecklade tankar och värderingar som fanns runt fotbollen och dess förhållande till sådant som manlighet, sundhet, uppfostran, gentlemannaskap, fair play-anda, amatörism, respektabilitet, klassamverkan och nationalism. [...] Sålunda måste det hegemoniska projektet betraktas som en fortlöpande process. (Andersson, 2002, 27-29).

I den proces skriver Andersson, at fodboldens borgerlige ideologi kom under pres fra andre befolkningsgrupper og dermed gradvist ændredes for at fastholde hegemoniet - for ikke at komme ud af takt med tiden. Ideologien forandredes væk fra udgangspunktet i takt med, at sporten spredtes til andre klasser med den følgende lokal-regional og nationale rivalisering, som blandt andet satte fair play-begrebet under pres. Sportens samfundsmæssige forankring ses i dens opdragende karakter. Borgerskabet spredte fodboldspillet til arbejderklassen, så de kunne leve op til samfundets krav. På den måde blev fodbolden en borgerlig kropskulturel ytring, som i Sverige kom til at konkurrere med ling-gymnastikken (Andersson, 2002, 33). Fodbolden blev en kampplads, som fik svært ved at opretholde de borgerlige idealer:

Där klassidentitet, lokalpatriotism och en rad egensinniga och icke-respektabla uttryck fick sin givna plats. Fylleriförseelser, ett våldsamt spel, illegala penningutbetalningar, skumma spelvärningar, verbala trakasserier på plan och läktare, publikbråk och ett illegalt tips kom att höra till fotbollens vardag. Hela fotbollskulturen vibrerade av spänningar, som det gällde att lösa upp ifall samhällets odelade förtroende någonsin skulle kunna vinnas. (Andersson, 2002, 34).

Til at belyse den særlige svenske historie med fodboldhold fra brugssamfund (bruks-samhällen) anvender vi Christer Ericssons *Fotboll, bandy och makt* fra 2004, som er en komparativ analyse af, hvilken funktion idrætten havde omkring fem forskellige brugssamfund, der opstod i Sverige i starten af det 20. århundrede, omkring hvilke der opstod mindre bysamfund. Ericsson belyser de særligt paternalistiske strukturer i disse brug, samt hvordan idrætten blev brugt, i takt med at arbejderne i løbet af 1920'erne begyndte at stille politiske krav. Paternalismen blev nedtonet og brug-ledernes (brukspatronernas) rolle ændredes til at være en slags opdrager frem for en autokratisk figur. På den måde tilpassede man sig arbejderklassens krav eller kom dem i forkøbet, og tog dermed den revolutionære brod af den samt undgik, at det ideologiske hegemoni skulle komme ud af takt med tiden. I den forbindelse var lederne af brugene aktive i at oprette idrætsforeninger, anlægge sportspladser osv. for at skabe sammenhængskraft og identifikation med det bestående. Det var med til at holde de forskellige klasser sammen, hvilket betød, at arbejderne ikke direkte udfordrede borgerskabets hegemoni (Ericsson, 2004, 150-158). Borgerskabet tilpassede sig arbejderkravene og tanken om en slags konsensuskultur rodfæstede sig. Interessant er også diskussionen omkring amatørismen, hvor lederne af brugene lod de særligt gode spillere træne i arbejdstiden og i nogle tilfælde gav direkte økonomiske tilskud. På den måde kunne holdene fra de små "brukssamhällena" få en fordel i forhold til holdene fra de store byer.

Til at beskrive tiden efter legaliseringen af betalt fodbold bruger vi Bill Sunds *Fotboll-sindustrin* fra 2008. Bogens overordnede tese er, at fodbolden bliver stadig mere globaliseret og ensformig gennem konvergerende kræfter, som påvirker sporten såvel som det øvrige fundament. Sund har et vågent øje for konfliktflader og modsætninger i fodboldens "kraftfält", ikke bare nutidige men også historiske brudflader. Af særlig interesse for os i forbindelse med denne artikels formål, opremser Sund grunde til, at svensk fodbold ikke har tilpasset sig markedet i samme grad som de danske naboer. De svenske klubber er således stadig underlagt krav om, at aktiemajoriteten i de professionelle overbygninger, der driver fodbold, skal ligge i selve klubben. Dette har besværliggjort overgangen til at kon-

kurrere på et globalt marked, da andre lande, heriblandt Danmark, har mere liberale regler, ligesom danske skatteregler, den såkaldte forskerordning, hvor udenlandske fodboldspillere kan betale mindre i skat i en 3-års periode, har været økonomiske hindringer. Sund kalder det direkte ”at bedrive professionell fodbold på en semi-professionel basis” (Sund, 2008, 184).

Fra gentleman til rationel amatør

Fodboldspillet kom til Sverige i 1890’erne, hvor det britiske spil fik tag i især unge mænd fra det borgerkab, der voksede frem med industrisamfundet (Andersson, 2002, 81). Såvel i Sverige som i Danmark importerede man fodbolden fra Storbritannien, hvor der eksisterede en amatør-gentlemanopfattelse af spillet sammen med en arbejderklassebaseret professionel fodbold. Førstnævnte var præget af opfattelsen af at være en gentleman, fair play og ikke mindst at være amatør, mens sidstnævnte indeholdt kommerialisering og lokalpatriotisme (Andersson, 2002, 56, 606). Endvidere kom borgerskabet i begge lande til at dominere spillet ideologisk og kulturelt ud fra den engelske amatør-opfattelse, i og med at de foruden at deltage aktivt i selve spillet også formede de organisatoriske rammer uden om spillet i form af regler, uddannede dommere, dannede forbund, arrangerede kampe og med tiden analyserede spillet i aviser og magasiner. I sagens natur blev den svenske fodbold derfor et spil for amatører, og de kom til at agere inden for den selvforståelse, der prægede datidens borgerkab (Andersson 2002, 607). Dog vil vi påpege, at svensk fodbold muligvis allerede fra første færd havde en anden tilgang til amatør-begrebet, end man så det i Danmark. Fodbolden kom til Danmark før englænderne indførte professionalisme i 1885, hvilket var af stor betydning for den danske version af amatør-reglerne. I Danmark importerede man således kun amatør-fodboldspillet, mens professionalismen var noget nærmest uetisk. Da fodbolden først lidt senere kom til Sverige importerede man muligvis, eller i hvert fald havde man en forståelse for, såvel amatør-systemet som det professionelle system, hvilket kan forklare den senere mere pragmatiske tilgang til amatør/professionalismediskussionen i 1920’erne.

Arbejdere på banen

Datidens spil var hårdt og intensivt med megen kropskontrakt, og som sådan stod fodbold egentlig i modsætning til de dyder, den svenske middelklasse lagde vægt på i kropskulturen. Fodbold passede dermed ikke ind i klassemønstret, og den fungerede derfor som klassebryder i den forstand, at spillet blev dyrket af personer fra såvel over-, middel- og arbejderklassen. Det var dog unge mænd fra det fremvoksende industriborgerskab og embedsmandsstanden, der dominerede i spillets begyndelse i Sverige (Andersson 2002, 81-83). Det var en naturlig følge af datidens udvikling, hvor en voksende middelklasse havde tid, råd og mulighed for at afsøge industrikulturens nye tendenser. Andersson beskriver således: ”Chansen var naturligtvis större att en medelklassyngling deltog i spelet än att en

gammal arbejder gjorde det” (Andersson 2002, 82). Spillet hurtige popularitet bekræftes i, at fodbold var den næstmest populære idrætsgren i 1905 kun overgået af friidrætten (Andersson, 2002, 96)

Snart sås også unge arbejdere med bolden, og som kollektivt spil passede fodbold godt til arbejderkulturen. Disse tog for alvor spillet til sig lige efter århundredeskiftet, hvor de ofte sammen med unge mænd fra middelklassen fandt et fællesskab i fodbold – et ungdomsfællesskab. Dermed ikke sagt, at fodbolden ikke kunne tjene hver sit formål i de to grupper. Middelklassen lagde vægt på sundhedsmæssige aspekter i den nye legeskultur, hvor de fik mulighed for at bryde en hverdag, der bestod af meget stillesiddende skole eller arbejde. Sundhedsspørgsmålet var aktuelt for denne gruppe, da mange var i en meget slem forfatning, og de behøvede at røre sig. Arbejderne derimod brugte kroppen i rigelig grad, og i stedet fandt de i fodbolden en fritidsbeskæftigelse, hvor de betonedes det konkurrerende element højt, samtidig med, at fodbolden kunne give arbejderne, der var præget af en fysisk kultur, en vis selvkontrol – om end det skete ubevidst. Eksempelvis måtte en fodboldspiller følge dommerens fløjte, hvilket er et tegn på (selv-)disciplin, ligesom sammenspil som hold fordrede dette. Med andre ord blev middelklassen forhærdet, mens arbejderne blev forfinet. For arbejderne fik fodbold også den betydning, at spillet var en måde, hvorpå man kunne opnå en højere social position, idet en god spiller fik respekt for sine egenskaber på banen i nærmiljøet. Fodboldspillet fik meget hurtigt tag i arbejderungdommen i forhold til Danmark, mens middelklassen mere trak sig væk fra banen og ind i diverse beslutnings- og meningsdannende institutioner, hvor de var med til at sætte retningslinjerne for spillet, og på den måde tog de den ideologiske kontrol over fodbolden. En del af fodboldbevægelsens formål blev dermed at skabe flittige (skötsamma) og fysisk egnede arbejdere. En væsentlig forklaring på dette, at arbejderne overtog fodboldbanen, var, at arbejderne fik mere fritid gennem en nedsættelse af arbejdstiden, mens de unge fra middelklassen begyndte at arbejde mere og derfor ikke havde tid til at fornøje sig aktivt med fodbold. Arbejderne stiftede typisk egne klubber, og de kom til at stå i modsætning til ældre klubber/foreninger i lokalområdet, hvor gentlemanopfattelsen var grundlaget, hvilket skabte grobund for en enorm lokal rivalisering, som også opildnede tilskuere. Denne dobbelthed var en væsentlig grund til fodboldens hurtige overgang til at blive en klasseoverskridende nationalsport i Sverige (Andersson, 2002, 84-87).

Svensk fodbold var således fyldt med spændinger allerede fra 1910'erne, som nok kunne tøjles på banen gennem regelsæt, men som fik frit afløb uden for banen, hvor tilskuere blandt andet råbte deres syn på modstanderne ud, som stod i klar modstrid til fair play-begrebet. Der opstod således en populærkultur omkring fodbolden, som sportsjournalistikken var med til at videreføre. Populært blev også tipning, først illegalt men fra 1934 legalt, da AB Tipstjänst dannedes (Andersson, 2002, 83-87, 609-611).

Disse spændinger eksisterede ligeledes i Danmark. Fodbold er beskrevet som en modesag for borgerskabet i Danmark i 1880'erne af historikeren Jim Toft (Toft, 1993). Der dannedes dog også arbejderklubber. I 1887 dannede faglærte arbejdere en række fagboldklubber, eksempelvis fik typografer, malere og skomagere hver deres klub, og det var hermed den del af arbejderklassen, den faglærte, som havde en smule overskud at tære på, der tidligt gik ind i fodbolden. Det var en måde at efterligne borgerskabets levemåde, og det var sidstnævnte, som sammen med fagbevægelsen, agiterede for fodboldspillet fortræffeligheder, hvilket resulterede i disse fagboldklubber. Den type klubber forsvandt dog hurtigt

igen, og det var først i mellemkrigstiden, at arbejderklassen for alvor indfandt sig som en betydende gruppe i dansk fodbold. Da dette skete arbejdede fodboldens ledere for at præge arbejderne i en retning, hvor de accepterede og forstod fodboldspillet skrevne og uskrevne regler, om end borgerskabet handlede mere eller mindre ubevidst. Som i Sverige var arbejderklassens, såvel som borgerskabets, og det i mellemkrigstiden fremvoksende småborger-skabs, interesse for fodbolden med til at give intense lokalopgør.

I nationens tjeneste

Arbejderklassen begyndte, som skrevet, hurtigt, cirka år 1900, at blande sig i fodbolden, og det eskalerede i en sådan grad, at fodbold fra 1920'erne blev en arbejdersport, hvor spillere og tilskuere hovedsageligt var arbejdere. Samtidig forsøgte borgerskabet at opretholde det ideologiske greb i fodboldkulturen gennem amatørismen. Amatøropfattelsen var så stærk, at man ikke lod britiske professionelle klubber komme til Sverige i frygt for den demoralisering, disse klubber kunne bringe med sig. Først i 1909 ændrede det billede sig, og dermed fremkom første tegn på en gradbøjning af amatørreglerne. Den svenske fodbold bevægede sig dermed bort fra et syn, om at fodbold var mandlig dannelse i samfundets tjeneste, og hen i mod en pragmatisk løsning, hvor fodbold skulle tjene nationens ære i et internationalt perspektiv. I 1908 spillede et svensk landshold således sine første kampe, og det var nødvendigt, at svenske spillere fik den nødvendige konkurrence for at dygtiggøre sig. (Andersson, 2002, 604-608).

Flere af de første klubber benyttede sig af internationale kontakter til at skabe interessante opgør mod udenlandske klubber for eksempel britiske og danske, og disse kampe udgjorde gode muligheder for at få en pæn indtjening i stand. I mellemkrigstiden slog fodboldspillet bredt an og kan med rette kaldes nationalsporten. I denne periode begyndte en landsdækkende turnering også, Allsvenskan fra 1924, arrangeret af Svenska Fotbollförbundet (SvFF, stiftet 1904). Idrætten blev dermed klasseforsonende, og man havde med landsholdet som symbol konkretiseret forestillingen om et nationalt, klasseoverskridende fællesskab. Ikke mindst da man fra 1913 fik tilbagevendende kampe med "ærkefjenden" Danmark. Landsholdet nød dog ikke øjeblikkeligt tilslutning fra tilskuerne, da det fik konkurrence fra den lokale rivalisering klubber – og tilskuere – imellem. Fodboldens status som nationalsport var dog uomtvistelig. Dette sås også politisk, da en arbejderidrætsbevægelse med kommunistiske inspirationer i 1920'erne gjorde sit indtog i Sverige, hvor socialdemokraterne og fagbevægelse dog valgte side til fordel for den borgerligt ledede idrætsbevægelse (Andersson, 2002, 612-614).

Med den landsdækkende turnering fik den svenske fodbold samtidig en stærkere opdeling indenrigs gennem lokale klubber, hvor tilskuere dyrkede hinandens forskelligheder. Det var udslagsgivende ved, at tilskuertallet øgedes og indtjeningen for klubberne fulgte med, ligesom kravet fra amatørspillerne om at få en del af den profit, de selv var med til at generere, opstod. Denne konflikt blussede for alvor op med OL i Antwerpen i 1920, hvor spillerne inden legene blev lovet erstatning for tabt arbejdsfortjeneste samt banketter og kompensation for rejseudgifter. Efter OL ville landsholdledelsen med Anton Johansen i

spidsen dog ikke indfri løfterne, hvilket førte til spillerstrejke, som endte med at løfterne blev overholdt og dannede præcedens (Sund, 2008, 57).

Omkring samme tid diskuterede man i dansk fodbold amatørreglerne. Udviklingen i samfundet betød, at nye sociale lag fandt interesse for fodbold. Således var arbejdstiden nedsat til otte timer seks dage om ugen i 1919, hvilket gav især arbejderne mere fritid. Antallet af hold i den danske turnering udvides også, og der kom dermed flere spillere på eliteniveau. Spillere som vel at mærke brugte mange timer på fodbolden til gavn for klubbernes indtjening, og det krævede spillerne en eller anden form for kompensation for. DBU indførte erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i 1921 – i første omgang til landsholdsspillere – og dermed bevægede dansk fodbold sig officielt ind på samme rationelle og pragmatiske spor som svensk fodbold. DBU argumenterede dog for, at Danmark stadig var amatører, og man kan anskue udviklingen som et led i fodboldens demokratiseringsproces, hvor alle uanset klasse og indtjening fik en mere lige adgang til fodbolden. En anden forklaring kan være, at det danske landsholds resultater var for nedadgående, og man – som i Sverige – arbejdede for at forbedre vilkårene for landsholdet.

Et stadigt mere uklart amatørbillede

De dybereliggende forudsætninger for fodboldens gennembrud i Sverige ligner de danske. Man kan pege på en stigende medieinteresse; *Idrottsbladet* blev for første gang udgivet i 1912. En anden væsentlig årsag var, at håndværkere og arbejdere var blevet skolet til foreningsarbejde gennem de faglige og politiske organisationer, hvorved de så, at de kunne oprette klubber, hvilket betød, at de var med til at gøre fodbolden til en folkebevægelse. Der blev bygget flere og større stadions, blandt andet Råsunda (ligesom klubberne under eliten fik stadions gennem statslige aktiveringsprojekter for arbejdsløse). En tilgang danske kommuner også benyttede sig af. Fodbolden var ikke længere et byfænomen, men blev spredt ud til brugssamfundene. Fodbolden indledte en skridtvis professionalisering, hvor eftermiddagstræning, især i brugssamfundene, blev indført, og spilleren fik fri fra arbejde for at træne (Ericsson, 2004, 158). Endvidere blev internationale trænere hentet til Sverige, først fra England og siden mange fra Ungarn (Sund, 2008, 58). Udviklingen tog endnu mere fart i takt med, at forbundet igangsatte en decideret breddesatsning, hvor man inddrog unge tidligere og tidligere, ligesom man havde fokus på trænergerningen, og dette effektive arbejde med bredden fastholdt svensk fodbold i opfattelsen af, at amatør fodbolden var værd at fastholde. I forlængelse heraf betød det derfor mindre, at de bedste svenske spillere efter for eksempel OL i 1948 gratis skiftede til udenlandske klubber, da man blot kunne finde andre spillere fra bredden til gavn for eliten (Andersson 2002, 614-615).

Amatørsystemet kom dog under pres i takt med spillets stigende popularitet, og det udviklede sig løbende til at blive helt utidssvarende, hvor konkurrencen på lokal, regional, national og international plan havde større betydning end opretholdelsen af en borgerlig moral. Undervejs udviklede sig derfor en rationel amatørisme, som Andersson benævner det (Andersson, 2002, 608), hvor klubber, spillere og sågar det svenske fodboldforbund i princippet brød amatørreglerne gennem lempelige ordninger indeholdende diverse fordele for spillere, der reelt betød en form for professionalisme. Eksempelvis udfærdigede flere

eliteklubber et komplekst erstatningssystem med middage og pengeudbetalinger, der var mere liberale end det danske. I tilfældet Malmö FF kom det så vidt, at SvFF erklærede truppen for professionel i 1934. Følgen blev, at fodboldforbundet liberaliserede amatørreglerne, og påtvang Riksidrottsförbundet at acceptere den nye amatørlinje – for amatører var svenskerne stadig. Fodboldforbundet overvågede, at de nye regler blev efterfulgt. Det lagde dog ikke låg på diskussionen om, hvorvidt svensk fodbold skulle overgå til professionalisme, og den debat fik ekstra blus under 2. Verdenskrig, hvor der var stor vækst i antallet af tilskuere på lægterne og dermed øget indtjening for klubberne. Men i stedet for at tage konsekvensen blev det rationelle amatørbegreb fortsat liberaliseret, eksempelvis gennem spillerrekrutteringerne, hvor mange arbejdere blev lokket til at skifte klub ved at blive tilbudt fordelagtige arbejdsforhold uden for fodbolden (Andersson, 2002, 608-609). For yderligere at omgå amatørreglerne eksisterede bankettraditionen, hvor spillere og ledere efter en kamp var inviteret til banket med fri mad og drikke, og denne tradition var et knivsæg, hvorpå amatørreglerne balancerede. Andersson skriver herom:

Det gällde dock att upprätthålla en balans. Bankettraditionen fortlevde, eftersom all kompensation till spelarna inte kunde utgå i pengar. I sådana fall hade amatörismen definitivt överskridits. På detta vis inlemmades i fotbollens ideologi ett skötsamhetsideal, som vidmakthöll en borgerlig dryckeskultur. Alkoholen behövdes inte bara för att upprätthålla amatörismen utan även för att binda samman medelklassens ledare med arbetarklassens spelare. (Andersson, 2002, 612)

Uagtet dette var det med stor folkelig opbakning, at det svenske landshold oplevede succes ved OL i 1948 med en guldmedalje og sølv ved VM to år senere – tilskuerne så det spektakulære i fodbold som en populærkultur, og man skelnede i nuet ikke mellem amatører og professionelle (Andersson, 2002, 616). Succesen medførte, at de svenske amatørspillere blev enormt interessante for professionelle klubber i især Sydeuropa, og flere spillere tegnede efterfølgende kontrakter her. Det var i denne periode, at de navnkundige Gunnar Gren, Gunnar Nordahl og Nils Liedholm, kaldet Grenoli tog til Milan. Amatørreglerne i Sverige betød, at landsholdet fremover var lukket land for disse spillere, da holdet kun var for amatørerne. Sådan forblev det indtil 1958, hvor Sverige var vært for VM, og derfor meget interesseret i at stille med bedst mulige hold. Derfor fik de professionelle lov til at deltage på landsholdet. Efter dette var det udelukkende et spørgsmål om tid, inden amatørsystemet faldt bort, hvilket det gjorde i 1967.

Overgangen til professionel fodbold skete først 11 år senere i Danmark, men baggrunden var for så vidt som i Sverige, idet amatørbegrebet gennem lang tid blev mere og mere utidssvarende, og DBU ofte måtte gradbøje amatørreglerne for at få dem til at passe til fodboldens virkelighed. Erstatning for tabt arbejdsfortjeneste var det første store skred, mens mindre skred fandt sted i perioden derefter. DBU indførte et udvidet gaveregulativ fra 1966, som gav klubberne lov til at berige spillere med diverse forbrugsgoder såsom køleskabe, og tre år senere tillod man reklamer på sportstøj, hvorved klubberne optimerede deres indtjening, mens spillerne stadig stod uden reel betaling. Danske klubber benyttede sig også af gode kontakter til det lokale erhvervsliv, som især i mellemkrigstiden var med til at sikre, at udefrakommende spillere fik tilbudt job på lokale arbejdspladser, men det var forhold, som DBU havde vanskeligt ved at dæmme op for, da der ikke var decideret tale

om brud på reglerne. Overordnet havde udviklingen længe peget på, at amatørernes tid var forbi, og den professionelle epoke kunne tage sin begyndelse.

Delkonklusion

Det står klart, at der i svensk fodbold både er en del sammenfald og uoverensstemmelser med den danske udvikling. Spillets etableringsfase som udspringende fra borgerlige miljøer og gradvist at blive åbnet op for alle klasser flugter med udviklingen i Danmark. Også spillets folkelige gennembrudsphase i mellemkrigstiden passer med udviklingen i Danmark. Men hvordan forklarer vi, at liberaliseringen af amatørsystemet i mellemkrigstiden var mere vidtgående i Sverige end i Danmark? Der kan peges på to mulige forklaringsmodeller, som ikke udelukker hinanden. Den første er geografisk. Geografien i Sverige er en anden end i Danmark med meget større afstande. At forestille sig at glade amatører skulle kunne rejse Sverige rundt for at deltage i nationale mesterskaber i Allsvenskan uden at få rejseomkostninger og tabt arbejdsfortjeneste dækket, er ikke videre realistisk. I Danmark var det et problem blot at undvige krav om erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, når spillerne skulle til Bornholm, hvorfor Bornholm i 1929 blev udelukket fra at deltage i den landsdækkende turnering!

Den anden forklaring er mere spekulativ og svær at føre bevis for. Fodbolden kom tidligere til Danmark end Sverige; spillet kom til Danmark i 1877/78, inden professionalisme blev tilladt i England. Dermed blev amatørismen anset som værende den eneste rigtige måde at spille fodbold på. Fodbolden kom senere til Sverige efter englænderne i 1885 havde tilladt sameksistensen af professionelle og amatører, hvilket kan have skabt grobund for en mindre rigid forståelse af, under hvilke former fodbold kunne udøves.

Efter 1967

Da amatørbestemmelserne faldt bort kunne Sverige tage sine første skridt i forvandlingsprocessen fra idealistisk amatør fodbold til professionel og markedsbaseret fodbold. Overgangen til fuldtidsprofessionel fodbold blev dog relativt lang. I Växjö og Åtvidaberg blev de første spillerkontrakter i Sverige lavet. Men først i 1989/1990 lykkedes det at gennemføre fuldtidsprofessionalisme i Malmö FF som det første svenske hold (i Danmark gik Brøndby IF fuldtidsvejen fra 1985). I perioden fra 1970-1990 blev træneruddannelsen udbygget, lederrollen kom i fokus på en anden måde end tidligere, hvor lederskabet var givet. Nu skulle lederen kunne håndtere medier, sponsorer, økonomi, hvilke de gamle amatørledere ikke var vant til. Men kommercialiseringen og professionaliseringen havde, som i Danmark, en lang optaksperiode, hvor den først endeligt er slået igennem i løbet af de sidste ti år. Dog havde de svenske klubhold nogle bemærkelsesværdige resultater i 1980'erne, hvor IFK Göteborg dominerede med mange gode sæsoner i europæisk fodbold, som blev toppet ved at vinde UEFA-Cuppen i 1982 og 1987 (Gammelsæter 2009, 319). Forklaringen på dette kan være den rolige stabile udvikling den svenske fodboldhistorie var præget af. I

denne periode var alting kaos i dansk fodbold, hvor klubledere og DBU-ledere kæmpede om magten og kæmpede om, hvilket ben man skulle stå på. Dette var naturligvis ikke befordrende for konkurrenceevnen. Herom skriver Gammelsæter:

... the Danish and Norwegian innovativeness in organizing their national football over the last two decades have not unequivocally paid off in terms of more impressive sporting merits. From this point of view the pertinent question is perhaps why these nations have not followed the more prudent path of Swedish football. (Gammelsæter, 2009, 320)

Fodboldindustrien

Historikeren Bill Sund har kaldt de sidste ti år perioden, hvor fodbolden blev en industri:

Innevarande fas, som inleddes för omkring tio år sedan, kännetecknas av att fotboll blivit ett yrke för utövarna och att fotbollen har integrerats med marknadskrafter som sponsorer och TV-bolag. Det innebär att fotbollen blivit en industri [...] där en hel överbyggnad växt fram av agenter, rättighetsbolag, advokatbyråer, konsulenter, spon-sorbyråer, marknadsförare. (Sund, 2008, 65).

Fodbolden har altså løbende tilpasset sig markedet og har gennemgået en professionalisering og kommercialisering. Flere af de store svenske klubber (AIK, Hammarby etc.) har fulgt det internationale mønster og lavet et professionelt selskab, uden dog at de svenske klubber, som de danske, har gået på Børsen. Hvor nogle danske klubber ejer deres eget stadion, så har denne tendens ikke været udpræget i Sverige, hvor næsten alle stadions er kommunalt ejede. I 2009 byggede Malmö FF som de første deres eget stadion, Swedbank Stadion. De internationale udviklinger, som også prægede dansk fodbold i denne periode, har også præget svensk fodbold: Bosman-dommen og dens implementering, problemet med at de gode svenske spillere tager til udlandet, internationaliseringen af spillermarkedet som har resulteret i flere udenlandske spillere i Allsvenskan med det resultat, at det bliver sværere for unge svenske talenter at få en kontrakt (Sund, 2008, 66).

Forholdet mellem spillere, eliteklubber og fodboldforbundet er tilsyneladende ikke lige så konfrontatorisk som i Danmark. Således har de svenske spillere ikke strejket, som de danske har, men er mere indstillet på fredelig sameksistens, jf. den svenske tradition for paternalisme. Bill Sund skriver:

I relationerna mellan fotbollens olika organisationer används också familjemetaforen genom talesättet om fotbollsfamiljen. Detta samtycke mellan de olika parterna har lett till att fotbollens organisatoriska maktstrukturer har bibehållits med ett mycket resursstarkt förbund, genom främst intäkter från TV-avtal, ett antal elitklubbar och de starka distrikten av mellanstora och småklubbar ute i landet. (Sund, 2008, 67).

Sammenlignet med danske forhold består ideen om fodboldfamilien altså noget mere uanstøst i Sverige, selvom der har været enkelte konflikter (Gammelsæter, 2009, 311). For at finde en forklaring på det, er det nødvendigt at se på, hvordan fodbolden er organiseret i de to lande.

Fodboldens organisering

DBU blev stiftet i 1889 af 26 klubber, mens SvFF blev dannet i 1904, hvor 77 klubber stod bag. Begge forbund tager sig af at arrangere de øverste ligaer, i dag er det i Sverige de tre øverste, mens det i Danmark er de fire øverste ligaer. Begge lande har endvidere en række lokalunioner, der blandt andet varetager administrationen af de nedre ligaer. Beslutningerne i de nationale forbund i begge lande træffes af bredden, idet klubberne, som hører hjemme i ligaerne, der varetages af lokalunionerne, besidder majoriteten af stemmerne på de bestemmende møder. I Danmark har det skabt store debatter mellem bredden og eliten, således også i spørgsmålet om overgangen fra amatør til professionel, hvor minoriteten af eliteklubber ønskede hurtigere fremskridt end breddeklubberne (Gammelsæter, 2009, 306).

Med overgangen til betalt fodbold i såvel Sverige som Danmark skiftede billedet af medlemmer i de nationale forbund udseende. Hidtil havde medlemskabet være forbeholdt klubber, drevet på frivillig basis efter regler om non-profit. Med professionalismen fulgte overbygninger, anpart-, aktieselskaber og lignede, som fik medlemskab i de nationale forbund gennem overtagelse af en amatørklubs licens. Dermed havde den professionelle overbygning tilladelse til at have hold med i de nationale ligaer, mens den oprindelige klub forpligtede sig til at drive amatørfodbolden videre med ungdomshold. Endvidere skulle de to parter holde deres økonomi adskilt. I Danmark blev disse former for fodboldforretninger tilladt fra betalt fodbolds indførsel i 1978, mens det først blev indført i Sverige i 1999, men med det væsentlige forhold at udefrakommende ejere ikke må have bestemmende flertal, altså ikke må eje mere end 49 procent. I stedet er det klubben, der stadig har det afgørende ord (Gammelsæter 2009, 306-307 og 315-316). Dette er naturligvis en ulempe i forhold til at rendyrke forretningen, hvilket en dansk klub som FC København (FCK) har haft succes med. I 1995 sadlede FCK om, idet klubben ændrede sin konstruktion fra at moderklubberne B1903 og Københavns Boldklub (KB) besad hver 50 % af aktierne, solgte FCK nu en stor del af aktierne til investorer, hvorved moderklubbernes mistede deres bestemmende aktieposter, men FCK fik investorer ind i ledelsen, hvis fokus i høj grad var på det rent forretningsmæssige frem for den traditionsbundne fodbold. I forhold til at forklare forskellene i den konfrontatoriske danske udvikling mellem fodboldens hovedorganisation DBU og Divisionsforeningen og den mere fredsommelige sameksistens mellem SvFF og Föreningen Svensk Elitfotboll (FSE) er det oplagt at se forskellen i det historiske lys, at den danske Divisionsforening blev dannet i 1969 med det formål at få indført betalt fodbold i direkte kamp mod amatørforkæmperne i DBU. På den måde har foreningen fra start været en kamporganisation, hvilket også ses i 1980'erne og 1990'erne med heftige kampe mod DBU for at forbedre forholdene for topklubberne.

FSE blev allerede dannet i 1928, og selvom foreningen ikke fra start blev budt velkommen i fodboldfamilien (breve fra FSE til SvFF blev for eksempel ikke besvaret til FSE men

til enkeltpersonerne bag brevet for at SvFF kunne lade vide, at man ikke anerkendte foreningen (Gammelsæter, 2009, 310)), så blev man dog senere krediteret for at være en moderat organisation, og således indgik man i et mere fredfyldt samarbejde. Det var således ikke en kamporganisation, men en forening der blev integreret i fodboldfamilien.

Spillerforeninger

Spillerne fik i 1970'erne egne organisationer til at varetage deres interesser, således med Svenska FotbollSpelare i 1975 og Spillerforeningen i 1977, og begge er medlemmer af den internationale spillerforening, Fédération Internationale des Footballeurs Professionnels. Fælles for de nationale spillerforeninger og eliteklubbers interesseorganisationer er, at de sidder med et ben i begge lejre; de er således repræsentanter for deres egne medlemmer, og disse er samtidig medlemmer af de respektive nationale forbund, hvilket gør, at nok kan spillerforeningerne eller eliteklubbers repræsentanter modarbejde det nationale forbund men kun til en vis grænse. Det kan illustreres ved, at den danske Spillerforening viste sin styrke, da den sammen med den danske regering pressede DBU til at implementere Bosman-dommen. Endvidere iværksatte Spillerforeningen i 2004 en spillerstrejke, der løb over en spillerunde. Baggrunden var uoverensstemmelse med DF angående en ny overenskomst, især i forhold til implementeringen af FIFA's transferregler angående kompensation for transfer af U-23 spillere, og sagen endte i et kompromis – et uafgjort resultat. Svenska FotbollSpelare har ført en mere afdæmpet politik. Således implementerede Sverige først Bosman-reguleringen af transferreglerne i 2005, hvor FIFA krævede lighed mellem internationale og nationale transferregler, og her spekulerer Gammelsæter i, om det kan skyldes en svag svensk spillerforening (Gammelsæter 2009, 310). En anden forklaring er, at Svenska FotbollSpelare har brugt andres erfaringer, hvor især den svenske ishockey spillerforening har været forløber, ligesom man har brugt den danske spillerforenings resultater som inspiration og argument. Således er forholdene mellem de svenske organisationer igen mere præget af fredelig sameksistens (Gammelsæter 2009, 313-314).

I Sverige har man i høj grad også arbejdet for de fælles hensyn, således har interesseorganisationerne, især eliteklubbers, set, at der er mange penge at tjene, hvis fodbolden og herunder naturligvis markedsføring og udvikling af ligaerne, kan sælges til eksempelvis tv-selskaber. Dette fællesskab om rettigheder har ikke været uantastet i Danmark. Dansk fodbold var i gennem lang tid præget af en strid vedrørende rettighederne til elitefodbold. DF afprøvede således i 1996-97 en sag om dette i det danske retssystem, hvor DF kørte en sag i Konkurrencestyrelsen for at opnå fuldt ejerskab over eliteklubbers kampe. En sag, der stadfæstede en dom fra Højesteret i 1982, som dikterede fælles ejerskab med DBU. Forløbet var et resultat af et spændt forhold mellem de to parter omkring magtforholdet i dansk fodbold. Konkurrencestyrelsens dom betød dog, at et samarbejde mellem de to organisationer var nødvendigt fremover (Gammelsæter 2009, 307-310, 312, 314).

Den organisatoriske udvikling i de to lande er overordnet meget ens begyndende med samme kontrollerede organ i de nationale forbund, som siden får med- og modspil af interesseorganisationer. Omkring indførelsen af professionelle tilstande blev svensk og dansk elitefodbolds udseende dog mere divergerende. Svensk fodbold var først med den revoluti-

onerede beslutning, men bliver siden overhalet af Danmark betragtet ud fra et kommercialiseringsaspekt, hvor de danske klubber straks fra indførelsen af betalt fodbold i 1978 påbegyndte et forretningseventyr. For de danske fodboldforretninger blev det med meget blandede erfaringer, som kostede mange penge, eksempelvis i form af konkurser. Noget som svensk fodbold endnu har været forskånet for. Mens dansk fodbold forsøgte at sætte farten op, fortsatte svensk fodbold med at være udelukkende klubdrevet professionel fodbold indtil udgangen af 1990'erne. Det var en succes i forhold til den internationale, sportslige konkurrence med flere bemærkelsesværdige resultater i europæisk fodbold af især oven for nævnte IFK Göteborg i 1980'erne samt ved EM og VM af det svenske landshold (Gammelsæter, 2009, 317-320). Noget dansk fodbold ikke kunne matche, hvis vi ser bort fra det danske landshold, der vandt EM i netop Sverige i 1992, hvor Danmark immervæk ikke var kvalificeret men fik tilbudt deltagelse på baggrund af krigen i det daværende Jugoslavien, hvis landshold ikke fik lov at stille op til EM. Det var først i slutningen af 2000'erne, at dansk klubfodbold overhalede svenske hold målt på succes i de europæiske turneringer, hvor Danmark har haft hold med i Champions League i sæsonerne 2006-07 og 2008-09.

I forholdet mellem eliteklubbernes repræsentanter, DF og FSE, kan det argumenteres, at DF har været mere synlig end FSE, fordi dansk fodbold fik anderledes tænkende ledere ind med betalt fodbold, hvor også fodboldforretningen blev tilladt. Disse ledere anså fodbold på en anden måde end de tidligere frivillige ledere, og den nye opdeling af spillere som arbejdstagere på et arbejdsmarked bestående af danske fodboldforretninger betød endvidere et muligt skarpere skel mellem parterne, hvor overordnede forhandlinger måtte til for at klarlægge parternes rettigheder og vilkår – især med implementeringen af Bosman-dommen. Det så man også i forholdet mellem DBU og DF i sagen om rettighederne til tv. Omvendt har de svenske interesseorganisationer været mere tilbageholdende og pragmatiske end sine konfronterende danske søstre. Det er ikke muligt her at gå dybere ind i årsagerne til forskellighederne udover, at forklaringen er mangeartet. Dette er også Gammelsæters opfattelse:

These diverse development patterns have to be explained whether by different national mentalities, the capacities of leaders, strategic moves, particular contingencies, the characteristics of processes, or most likely, the interaction of such elements. (Gammelsæter 2009, 318)

Afrunding

Danmark var først til at tage i mod fodboldspillet fra Storbritannien, mens svenskerne fulgte efter inden for kort tid. Om det er de relativt få år mellem indførelsen af spillet i de to lande, der har været udslagsgivende for, at holdningen til amatørbegrebet blev mere pragmatisk i Sverige end på den anden side af Sundet kræver mere research for definitivt at fastslå, men det er en problemstilling, som vi ser klare antydninger af i det foreliggende komparative studie. Således fandt fodboldspillet sin plads i henholdsvis Sverige og Danmark under ledelse af enslydende amatørparoler, der blev mere rigtigt fastholdt i Danmark, mens de svenske fodboldledere tøede mere og mere op for amatørbegrebet i takt med, at

arbejderklassen tog spillet til sig. En lignende udvikling skete i dansk fodbold, men det var med større forbehold, og det tog længere tid. Med tilkomsten af Allsvenskan i 1920'erne nåede spillet organisatorisk ud til hele befolkningen, og det er ikke svært at forestille sig, at spillere måtte have komlokalpensation for den tid, de brugte på at rejse til og fra kampe i den svenske turnering landets størrelse taget i betragtning. Vi spekulerer endvidere i, om fodboldspillets senere ankomst i 1890'erne til Sverige, hvor fodbolden i England bestod af både amatører og professionelle, skulle ligge til grund for den knap så rigide fastholdelse af amatørreglerne.

I begge lande opnåede fodbold status som nationalsport, hvor landsholdet fik stor betydning for nationens ære, især i kampe mellem de to nationer, men hvor også lokale og regionale kampe havde en enorm rolle for tilskuernes interesse. Her var kampene mellem klubber med rødder i de respektive samfundsklasser med til at give ekstra spænding til udfaldet. I takt med at skellene mellem samfundsklasserne blev mindre efter 2. Verdenskrig, kom magtkampen til at foregå mellem bredde og eliteklubber især i Danmark. Bredden besidder flertallet i de bestemmende organer i såvel dansk som svensk fodbold, og i Danmark trak breddeklubberne meget længe spørgsmålet om at overgå til betalt fodbold. I Danmark blev bruddet med amatørreglerne derfor næsten revolutionært, mens bruddet voksede mere stille og roligt frem i Sverige. Dette forklarer ligeledes, hvorfor rendyrkningen af fodboldens forretningsmæssige og kommercielle potentialer har været mindre i Sverige, da de respektive organisationer stadig baseres på samarbejde og gensidig forståelse og i mindre grad på hård konfrontation som i Danmark. Konfrontationskursen har skabt rum for eliteklubberne til at dyrke forretningen i en grad, så konkurrencer og betalingsstandsninger også blev en del af den danske fodboldvirkelighed. Ligesom også moderne stadions og gradvist bedre resultater for klubfodbolden blev det.

Med professionalisering af fodbold i de to lande fulgte et anderledes opdelt forhold mellem fodboldens parter. Hvor man før kunne tale om paternalisme inden for fodbold, er det nu mere relevant at karakterisere klubber og spillere som henholdsvis arbejdsgivere og arbejdstagere, hvis forhold er reguleret af aftaler indgået mellem deres respektive interesseorganisationer og de nationale forbund. Sidstnævntes rolle blev også udfordret i takt med en stigende kommercialisering, idet forbundenes handlemuligheder blev begrænset af diverse bestemmelser fra retsvæsnen og UEFA/FIFA samt direktiver fra EU.

Litteratur

- Andersson, Torbjörn (2002), *Kung Fotboll*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium
- Ericsson, Christer (2004), *Fotboll, bandy og makt*, Smedjebacken, Carlssons Bokförlag
- Gammelsæter, Hallgeir (2009), "The organization of professional football in Scandinavia", i: *Soccer & Society*, London: Routledge, 10:3, 305-323
- Grønkjær, Allan og Olsen, David Holy (2007). *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*, Århus: Turbineforlaget
- Toft, Jim (1993), "Fodbold mellem myter og kilder", i: *Idrætshistorisk Årbog 1993*, Odense: Odense Universitetsforlag, 97-118